

ПОРОХ Д.О.

РЕЗУЛЬТАТИ ПЕРЕВІРКИ ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ АДАПТАЦІЇ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩИХ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Актуальність проблеми визначається сучасними завданнями оптимізації процесу адаптації студентів до навчальної діяльності в умовах перебудови системи вищої освіти, бо саме в цей момент студент перебуває у складній ситуації знайомства з новими формами діяльності, спілкування, дозвілля, співвідносить власні сподівання з реальністю.

Адаптація як компонент професійної освіти розглядається на міждисциплінарному рівні з урахуванням філософського, психологічного, соціального та інших аспектів. Психологічні основи адаптації фахівців різних сфер діяльності досліджували Б. Ананьєв, А. Асмолов, Л. Буєва, Л. Виготський, О. Леонтєв, А. Маркова, А. Петровський, С. Рубінштейн та ін. Значний внесок у розробку питань адаптації до професійної діяльності зробили Е. Зеєр, Е. Ковальов, Е. Ткаченко, Е. Климов, Н. Кузьміна та ін.

Адаптивним проблемам іноземних студентів, розробці спеціальних програм, спрямованих на надання допомоги іноземним студентам у прийнятті нової культури, соціуму, навчально-виховного середовища ВНЗ, значна увага приділяється у дослідженнях як вітчизняних, так і зарубіжних соціологів, соціальних психологів та педагогів (В. Антонова, М. Іванова, Н. Титкова, А. Корміліцин, О. Михайлова, О. Орехова, П. Сорокін, С. Шестопалова, А. Черч та ін.). Науковцями виявлено значний вплив віку студентів, рівня їх освіти, соціального статусу на ефективність адаптації (Н. Іконнікова, І. Лілієнталь, А. Суригін), особливості соціокультурної адаптації та фактори, що ускладнюють зазначений процес (Т. Стефаненко та ін.), психологічні реакції (зокрема, “культурний шок”) людини у процесі адаптації до нового соціокультурного середовища (С. Бокнер, К. Оберг, Г. Триандіс та ін.), специфіку взаємодії представників різних культур у процесі вирішення спільних завдань, міжкультурного спілкування, причини непорозумінь, конфліктних ситуацій у процесі спілкування (У. Кім, Л. Зазуліна, Е. Зеєр, В. Куніцина, О. Морозов, П. Сміт та ін.).

Спираючись на здійснений аналіз наукових праць, дослідження процесу адаптації іноземних студентів до навчання у ВНЗ, передбачаємо, що для успішної адаптації іноземних студентів до навчання у вищих медичних закладах України потрібно створити та забезпечити такі соціально-педагогічні умови: реалізація в навчально-виховному процесі особистісно-орієнтованих технологій навчання як адаптаційних засобів; організація психолого-педагогічного супроводу адаптації іноземних студентів; створення полікультурного освітнього про-

сторю як особливого соціально-педагогічного середовища, спрямованого на організацію міжкультурного діалогу, формування толерантних відносин. Ці умови було впроваджено у навчально-виховний процес медичного ВНЗ.

Метою статті є виявити на підставі зіставлення експериментальних результатів, їх кількісного і якісного аналізу ефективність реалізації соціально педагогічних умов адаптації іноземних студентів до навчання у вищих медичних закладах України.

Упровадження розроблених соціально-педагогічних умов адаптації іноземних студентів до навчання у медичному ВНЗ у практику роботи вищих навчальних закладів здійснювали в ході формувального етапу експерименту, що проходив у 2008/2010 навчальних роках у Луганському державному медичному університеті. Респондентами були студенти першого курсу спеціальності “Лікувальна справа”. Формувальний етап педагогічного експерименту характеризувався варіюванням соціально-педагогічних впливів на студентів різних груп та порівнянням результатів цього впливу з метою оцінювання правильності наших припущень щодо ефективності соціально-педагогічних умов адаптації іноземних студентів до навчання у медичному ВНЗ.

Формувальний етап експерименту проходив у трьох варіантах. Було обрано три експериментальні групи, в кожній з яких були реалізовані соціально-педагогічні умови. У групі E_1 (93 особи) – було реалізовано всі три умови. Друга експериментальна група E_2 (96 осіб) відчула реалізацію першої та другої умов. E_3 (92 особи) – студентський колектив, для якого було реалізовано лише третю умову. Контрольна група K (97 студентів) працювала за традиційною навчальною програмою і процес адаптації до навчання у вищому медичному закладі відбувався стихійно. Для участі в експерименті було залучено 28 викладачів Луганського державного медичного університету.

Опишемо процедуру та етапність виявлення рівнів адаптованості іноземних студентів до навчання у вищих медичних закладах України.

Перш за все необхідно було виявити рівні адаптації в іноземних студентів до нового соціокультурного середовища (тест Л. Янковського [2]). Динаміку результатів, отриманих під час проведення констатувального й контрольного етапів експерименту, подано в табл. 1.

Якісний аналіз результатів за шкалою адаптованості показав, що майбутні медики вільно володіють знаннями щодо сутності “культурного шоку”, його об’єктивних причин; мають потребу в оволодінні знаннями українських соціальних норм, звичаїв, традицій. Значно зросла кількість студентів, у яких сформовано міцні, глибокі й дієві знання щодо мети навчання у ВНЗ, особливостей навчальної, самостійної діяльності, нових форм і методів навчання у медичному ВНЗ; добре обізнані щодо особливостей, характеру, змісту, умов організації навчального процесу в медичному ВНЗ (когнітивний критерій). Цьому сприяла реалізація особистісно орієнтованих технологій навчання у процесі вивчення навчальних дисциплін: методів ситуативного навчання, діалогічних методів навчання, вирішення проблемних ситуа-

цій, ігрових методів; проведення для іноземних студентів бесід, диспутів, дискусій, спрямованих на оволодіння знаннями щодо взаємозв'язку різних культур; сутності культурного шоку, його об'єктивних причин та шляхів подолання; українських соціальних норм, звичаїв, традицій; особливостей, характеру, змісту, умов організації навчального процесу медичному ВНЗ; форм і методів навчання у медичному ВНЗ. Як свідчать дані табл. 1, найбільші позитивні зрушення відбулися у групах E₁ та E₂. Аналізуючи динаміку рівнів, констатуємо стрибкоподібність у результатах: найбільший приріст становив 32,2% (E₁), 29,1% (E₂), найменший – 24,0% (E₃), 3,1% (K). Значно збільшилась кількість студентів, які мають середній рівень знань. Це відбулося за рахунок переходу студентів з низького рівня, значення якого суттєво знизилось у кожній групі, що свідчить про дієвість упровадження соціально-педагогічних умов адаптації іноземних студентів до навчання у медичному ВНЗ.

Таблиця 1

Показники рівня адаптації іноземних студентів до нового соціокультурного середовища (тест Л. Янковського), %

Групи респондентів	Рівень адаптації					
	високий		середній		низький	
	Етапи експерименту					
	Конст.	Контр.	Конст.	Контр.	Конст.	Контр.
Шкала адаптованості						
E ₁ (93)	10,8	43,0	47,3	49,5	41,9	7,5
E ₂ (96)	11,5	40,6	45,8	39,6	42,7	19,8
E ₃ (92)	8,6	32,6	45,7	34,8	45,7	32,6
K (97)	9,3	12,4	42,3	46,4	48,4	41,2
Шкала інтерактивності						
E ₁ (93)	9,7	45,2	47,3	49,5	43,0	5,3
E ₂ (96)	9,4	38,5	45,8	48,0	44,8	13,5
E ₃ (92)	9,8	31,5	45,7	47,8	44,5	20,7
K (97)	9,3	14,4	46,4	48,5	44,3	37,1

Суттєві зміни отримано за шкалою інтерактивності, яка свідчить про те, наскільки студенти здатні самостійно, систематично здійснювати спілкування мовою країни перебування, встановлювати необмежені міжособистісні відносини з викладачами й студентами, дружні зв'язки з місцевими мешканцями, друзями (соціокомунікативний критерій). Якщо за попередніми результатами експерименту від 9,3 до 9,7% студентів було віднесено до високого рівня, то в кінці формувального етапу експерименту таких студентів стало 14,4% в контрольній групі, від 31,5 до 45,2% – в експериментальних групах. Суттєве зменшення кількості студентів відзначено на низькому рівні – від 43,0–44,8% до 5,3–37,1%. Це відбулося за рахунок переходу їх на більш високі рівні через зростання самостійності, більш вільне спілкування мовою країни перебування, розширення міжособистісних відносин з викладачами й студентами, дружніх зв'язків з місцевими мешканцями, друзями; залучення першокурсників до позанавчальної діяльності, що сприяло розширенню спілкування зі старшокурсниками, які своїм прикладом,

допомогою, своєрідним патронуванням допомагали прискорити процес адаптації; участь студентів у ситуаційно-рольових іграх, спрямованих на розвиток їх здатності діяти у соціально-побутових, професійно спрямованих ситуаціях. Упевнені, що реалізація особистісно орієнтованих технологій підтримки забезпечила діалогічне спілкування іноземних студентів з куратором, однокурсниками; формування в них стійких стереотипів поведінки; “включення” механізмів самовиховання, саморозвитку як рушійних сил їх особистісного й професійного становлення.

Важливим для нас складником соціокомунікативного критерію був рівень сформованості толерантності іноземних студентів, який визначався за допомогою тесту “Наскільки Ви толерантні”? [5]. Динаміку результатів, отриманих під час проведення констатувального й контрольного етапу експерименту, подано в табл. 2.

Таблиця 2

Показники рівня сформованості толерантності іноземних студентів, %

Групи респондентів	Рівень сформованості мотивації					
	високий		середній		низький	
	Етапи експерименту					
	Конст.	Контр.	Конст.	Контр.	Конст.	Контр.
Е ₁ (93)	12,9	51,6	54,8	38,7	32,3	9,7
Е ₂ (96)	12,5	45,8	55,2	35,4	32,3	18,8
Е ₃ (92)	14,1	34,8	59,8	41,5	26,1	23,7
К (97)	11,3	13,4	55,7	48,5	43,0	38,1

Аналізуючи дані табл. 2, необхідно зазначити, що в усіх експериментальних групах відбулася стрибкоподібна зміна показників сформованості толерантності іноземних студентів.

У кожній експериментальній групі зросла кількість студентів на високому рівні: Е₁ (з 12,9 до 51,6%); Е₂ (з 12,5 до 45,8%); Е₃ (з 14,1 до 34,8%). Найбільші зрушення відбулися у групі Е₁ (приріст 38,7%), де були реалізовані тренінги “Культурний асимілятор”, “Презентація субкультур”, “Як будувати стосунки з іншими?”, які виявилися інформаційно насиченими, викликали емоційні переживання, стимулювали діяльність, спрямовану на піклування про людину й особисте вдосконалення, джерело толерантних відносин – діяльність заради блага інших людей; був застосований метод симуляції (гра “Різні культури”, “За столом переговорів”). Є помітна позитивна динаміка і на низькому рівні: Е₁ (з 32,3 до 9,7%); Е₂ (з 32,3 до 18,8%); Е₃ (з 26,1 до 23,7%). Аналіз свідчить про те, що було обрано ефективні засоби, що сприяли формуванню у студентів відкритості до сприймання “інакшості”, вчили їх відмовлятися від стереотипів, виховувати в них готовність змінювати свої погляди щодо іншої культури, свої особистісні якості тощо.

Звертаємо увагу на те, що в експериментальних групах відбулася стрибкоподібна зміна мотивації студентів.

Так, якщо на початку експерименту переважали мотиви вимушеності навчання та зовнішнього схвалення (бажання батьків, навчання разом з друзями,

не знали, що вибрати, престижність професії, незалежність, можливість кар'єрного зростання, поради старших товаришів тощо) та у деяких студентів були виявлені мотиви професійного спрямування – бажання реалізувати себе у цій професії, допомагати людям, спілкуватися з провідними фахівцями тощо), то наприкінці формувального етапу експерименту у студентів експериментальних груп превалювали мотиви саморозвитку у професії (стати всебічно розвинутим фахівцем, навчатися з використанням останніх досягнень медичної науки і практики тощо). У студентів контрольної групи мотиви майже не змінилися.

Динаміку зміни показників рівня сформованості **мотиваційно-вольового критерію** адаптованості [1; 3] у студентів контрольної та експериментальних груп наведено у табл. 3.

Таблиця 3

**Показники рівня сформованості у студентів
мотиваційно-вольового критерію адаптованості, %**

Групи респондентів	Рівень сформованості мотивації					
	високий		середній		низький	
	Етапи експерименту					
	Конст.	Контр.	Конст.	Контр.	Конст.	Контр.
E ₁ (93)	7,5	40,9	45,2	48,4	47,3	10,7
E ₂ (96)	7,2	35,4	44,8	37,5	48,0	27,1
E ₃ (92)	8,6	30,4	44,6	32,6	46,8	37,0
К (97)	8,2	12,4	45,4	47,4	46,4	40,2

Необхідно зазначити, що в усіх експериментальних групах спостерігаються значні позитивні зміни у рівні мотиваційно-вольового критерію адаптованості. У кожній експериментальній групі зросла кількість студентів на високому рівні: E₁ (з 7,5 до 40,9%); E₂ (з 7,2 до 35,4%); E₃ (з 8,6 до 30,4%). Найбільші зрушення відбулися у групі E₁ (приріст 33,4%). Є помітна позитивна динаміка і на низькому рівні: E₁ (з 47,3 до 10,7%); E₂ (з 48,0 до 27,1%); E₃ (з 46,8 до 37,0%). Найбільша динаміка мотиваційно-вольового критерію адаптованості спостерігалася у групі E₁, найменша – у контрольній групі.

Зміна мотивів спричинила запуск внутрішніх механізмів саморозвитку, самореалізації й самовдосконалення особистості у різновидах навчально-виховної діяльності медичного ВНЗ, усвідомлення необхідності особистісної перебудови, що є важливим кроком в ефективній адаптації до навчання у ВНЗ.

Завдяки цілеспрямованій, поетапній реалізації у навчально-виховному процесі особистісно орієнтованих технологій навчання як адаптаційних засобів відзначена й позитивна динаміка зростання показників діяльнісно-практичного критерію.

Виявлення даного критерію здійснювалося за допомогою експертів (кураторів (тьюторів), викладачів, що працюють зі студентами на початковому етапі навчання).

Щодо результатів діагностики, то дані табл. 4 свідчать, що середні показники вияву в іноземних студентів активності та зацікавленості вузівськими формами та методами навчальної, комунікативної, дозвільної діяльності, соціальним й куль-

турним життям студентського товариства, яка здійснюється без додаткового зовнішнього впливу та виходить поза межі конкретних навчальних завдань з дисциплін; прагнення до підвищення рівня володіння російською (українською) мовою з метою оптимізації різноманітної міжкультурної комунікації; здатності до самостійної організації процесу адаптації на констатувальному етапі експерименту в усіх досліджуваних групах були подібні (у групі E_1 – 2, 33; E_2 – 2,37; E_3 – 2,32).

Таблиця 4

Рівні сформованості показників діяльнісно-практичного критерію адаптації студентів експериментальних груп (за оцінкою викладачів)

Показники діяльнісно-практичного критерію адаптації	Середньоарифметичні експертні оцінки показників діяльнісно-практичного критерію адаптації					
	констатувальний етап			контрольний етап		
	E_1	E_2	E_3	E_1	E_2	E_3
Активність і зацікавленість вузівськими формами та методами навчальної діяльності	2,42	3,12	2,67	3,81	3,32	2,81
Активність і зацікавленість вузівськими формами та методами комунікативної діяльності	3,21	3,52	3,64	3,99	3,89	3,46
Активність і зацікавленість вузівськими формами та методами дозвільної діяльності	2,42	2,12	2,05	3,64	2,68	2,47
Активність і зацікавленість соціальним життям студентського товариства	2,65	2,87	2,67	3,9	2,92	2,88
Активність і зацікавленість культурним життям студентського товариства	3,05	2,87	2,92	3,82	3,47	3,28
Студентська активність здійснюється без додаткового зовнішнього впливу	1,42	1,04	1,12	3,82	2,64	2,35
Студентська активність виходить за межі конкретних навчальних завдань з дисциплін	1,16	1,08	1,16	3,9	3,21	3,05
Прагнення до підвищення рівня володіння російською (українською) мовою з метою оптимізації різноманітної міжкультурної комунікації	2,42	2,47	2,34	3,64	3,45	2,89
Здатність до самостійної організації процесу адаптації	2,25	2,28	2,34	3,82	3,21	2,92
Середнє арифметичне	2,33	2,37	2,32	3,82	3,2	2,91

Контрольний етап дослідження виявив значну розбіжність кількісних показників (у групі E_1 – 3,82; E_2 – 3,2; E_3 – 2, 91). Максимальні зміни відбулися у групі E_1 , мінімальні – відповідно, у E_3 .

Було виявлено, що набули найбільшого розвитку: активність та зацікавленість вузівськими формами та методами комунікативної діяльності (E_1 – 3,99; E_2 – 3,89; E_3 – 3,46); активність та зацікавленість соціальним життям студентського товариства (E_1 – 3,9; E_2 – 2,92; E_3 – 2,88). Для нас важливими були зміни, які відбулися за показниками: студентська активність здійснюється без додаткового зовнішнього впливу; студентська активність виходить за межі конкретних навчальних завдань з дисциплін. Якщо на початку експерименту середньоарифметичні

експертні оцінки даних показників становили, відповідно, $E_1 - 1,42$; $E_2 - 1,04$; $E_3 - 1,12$ і $E_1 - 1,16$; $E_2 - 1,08$; $E_3 - 1,16$, то наприкінці відбулися стрибкоподібні позитивні зрушення: $E_1 - 3,82$; $E_2 - 2,64$; $E_3 - 2,35$ та $E_1 - 3,9$; $E_2 - 3,21$; $E_3 - 3,05$.

Наявний розрив у результатах пояснюється ефективністю дослідно-експериментальної роботи, а саме: реалізацією на практиці методів ситуативного навчання, діалогічних методів навчання, вирішення проблемних ситуацій, ігрових методів, що забезпечили зростання активності та зацікавленості іноземних студентів вузівськими формами та методами навчальної, комунікативної, дозвільної діяльності, соціальним й культурним життям студентського товариства.

Завершуючи в цілому визначення ефективності проведеного дослідження, ми здійснили загальний аналіз результатів, зробивши обчислення середньостатистичного значення за трьома рівнями адаптованості іноземних студентів-медиків до навчання у вищому медичному закладі України і порівняли отримані дані з даними констатувального етапу експерименту (табл. 5).

Таблиця 5

Динаміка рівнів адаптованості іноземних студентів-медиків до навчання у вищому медичному закладі України

Групи респондентів	Рівень адаптованості іноземних студентів-медиків до навчання у вищому медичному закладі України					
	високий		середній		низький	
	Етапи експерименту					
	Конст.	Контр.	Конст.	Контр.	Конст.	Контр.
E_1 (93)	10,8	45,2	48,4	51,6	40,8	3,2
E_2 (96)	11,5	40,6	49,0	46,9	39,5	12,5
E_3 (92)	10,9	34,8	48,9	50,0	40,2	15,2
К (97)	9,2	13,4	49,5	53,6	41,3	33,0

Аналіз результатів свідчить, що після проведення формувального етапу експерименту в кожній експериментальній групі відбулися суттєві позитивні зміни щодо рівневої характеристики адаптованості іноземних студентів-медиків до навчання у вищому медичному закладі України.

Зазначимо, що найбільшу кількість студентів з високим рівнем адаптованості зафіксовано у тих групах, де за умовами експерименту були реалізовані всі три соціально-педагогічні умови (група E_1). Аналізуючи динаміку рівнів, констатуємо стрибкоподібність у результатах: найбільший приріст становив 34,4% (E_1), 29,1% (E_2), найменший – 4,2% (К).

Значно зменшилась кількість студентів, які мають низький рівень адаптованості. Це відбулося за рахунок переходу студентів з низького рівня, значення якого суттєво знизилася у кожній групі. Найбільші зміни зафіксовано у групах E_1 (-37,6%) та E_2 (-27,0%).

Експеримент вимагав виявлення наявності або відсутності специфіки прояву та розбіжностей у рівні адаптованості іноземних студентів усіх експериментальних груп.

Для більш ґрунтового порівняння рівнів адаптованості іноземних студентів-медиків до навчання у вищому медичному закладі України контрольної та експериментальної груп використовували статистичний критерій φ^* Фішера [4]. Результати розрахунків свідчать про статистично незначущу різницю між контрольною та кожною з експериментальних груп до експерименту (емпіричні значення критерію $\varphi_{емп}^* = 0,0689$; $\varphi_{емп}^* = 0,2222$; $\varphi_{емп}^* = 0,1511$ менші за критичне 1,64; $\varphi_{емп}^* < \varphi_{критич}^*$), та, навпаки, статично значущу різницю між показниками кожної з експериментальних та контрольної групи після експерименту (емпіричні значення критерію $\varphi_{емп}^* = 5,95$; $\varphi_{емп}^* = 3,48$; $\varphi_{емп}^* = 2,9$ більші за критичне 1,64; $\varphi_{емп}^* > \varphi_{критич}^*$). Відмінності у контрольній групі до та після експерименту виявилися статистично незначущими (емпіричне значення критерію $\varphi_{емп}^* = 1,197$ менше за критичне 1,64).

Висновки. На основі зіставлення отриманих результатів, їх кількісного і якісного аналізу виявлено, що реалізація соціально-педагогічних умов адаптації іноземних студентів до навчання у вищих медичних закладах України привела до суттєвих статистично значущих змін у рівні адаптованості іноземних студентів.

Література

1. Кузьмина Н.В. Методы исследования педагогической деятельности / Н.В. Кузьмина. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1970. – 116 с.
2. Платонов Ю.П. Основы этнической психологии : учеб. пособ. / Ю.П. Платонов. – СПб. : Речь, 2003. – 452 с.
3. Реан А.А. Психология и педагогика / А.А. Реан, Н.В. Бордовская, С.И. Розум. – СПб. : Питер, 2000. – 432 с.
4. Сидоренко Е.В. Методы математической обработки в психологии / Е.В. Сидоренко. – СПб., 2000. – 350 с.
5. Тест “Наскільки Ви толерантні”? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/laws/list_1_9_493.doc.

ПРИХОДЬКО Т.П.

АКТУАЛІЗАЦІЯ МОТИВАЦІЇ НА ПЕДАГОГІЧНУ САМООРГАНІЗАЦІЮ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

В умовах сучасної кризи політичної, соціальної, наукової, культурної та інших сфер життєдіяльності українського суспільства, що передбачають бурхливі, стрімкі, глибинні кількісні та якісні зміни, особливе значення для особистісного та професійного розвитку викладача вищого навчального закладу набуває рівень розвитку його мотивації самоорганізації. Оскільки саме прагнення фахівця до постійного самопізнання, саморозвитку, самоактуалізації в умовах внутрішньоособистісної та зовнішньої, соціально-професійної нестабільності забезпечує, з одного боку, його професійну стійкість, усталеність, відповідний рівень професійної компетентності, а з іншого – постійний професійний розвиток. Відтак, готовність майбутнього фахівця до викладацької діяльності у вищому навчальному закладі як мета і результат його професійно-педагогічної підготовки має включати актуалізацію мотивації на педагогічну самоорганізацію.